

Σ Υ Μ Μ Ε Ι Κ Τ Α

Η ΤΑΦΟΥ ΚΕΡΑΥΝΩΣΙΣ ΘΕΟΦΙΛΙΑΣ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ

Εἰς τὴν *Ἱστορίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας* τοῦ Albin Lesky (σελ. 517 τῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν μεταφράσεως τοῦ Ἀγαπητοῦ Τσομπανάκη) ἀναγινώσκονται τὰ ἐπόμενα περὶ τῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα θρυληθείσης κεραυνώσεως τοῦ τάφου τοῦ Εὐριπίδου : «*Ἡ κατασπάραξι* (sc. τοῦ Εὐριπίδου) ἀπὸ σκυλιά ἔχει μᾶλλον τὸ νόημα τῆς τιμωρίας τοῦ ἄθεου, ὅπως καὶ τὸ ὅτι ὁ τάφος τοῦ Εὐριπίδου καὶ τὸ κενοτάφιόν του στὴν Ἀθήνα σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση χτυπήθησαν ἀπὸ κεραυνόν».

Ἀλλὰ τὰ ἐδῶ λεγόμενα δὲν συμφωνοῦν πρὸς ὅσα ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν τῷ *Βίῳ Λυκούργου* (κεφ. ΛΑ΄) περὶ τῆς κεραυνώσεως τοῦ τάφου τοῦ Εὐριπίδου. Παρέχεται δηλονότι ἐκεῖ ἡ πληροφορία ὅτι ὁ εἰς τὸν τάφον τοῦ σκηνικοῦ φιλοσόφου κατασκήψας κεραυνὸς ἐθεωρήθη θεοφιλίας μαρτύριον. Παραθέτω τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου λεγόμενα : «*Λέγεται δέ, καὶ τῶν λειψάνων αὐτοῦ* (sc. τοῦ Λυκούργου) *κομισθέντων οἴκαδε, κεραυνὸν εἰς τὸν τάφον κατασκήψαι. Τοῦτο δὲ οὐ ῥαδίως ἐτέρῳ τινὶ τῶν ἐπιφανῶν, πλὴν Εὐριπίδου, συμπεσεῖν ὕστερον, τελευτήσαντι καὶ ταφέντι τῆς Μακεδονίας περὶ Ἀρέθουσαν. Ὡστε ἀπολόγημα καὶ μαρτύριον μέγα εἶναι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Εὐριπίδην τὸ μόνῳ συμπεσεῖν αὐτῷ μετὰ τελευτῆν καὶ γενέσθαι ἂ τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ ὀσιωτάτῳ πρότερον συνέπεσε».*

* * *

ΕΠΩΝΥΜΟΥ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΙΣ

Ἰσχυεν ἄλλοτε εἰς τὴν Ἡπειρον τὸ ἔθιμον νὰ λαμβάνῃ ὁ ὑπρέτης τὸ ἐπώνυμον τοῦ κυρίου του, ὅπως ἔγινεν, ὡς προχείρως φέρω εἰς τὸν νοῦν μου, μὲ κάποιου Ζόνιαν εἰς τὴν Ρουσιάν τοῦ Πωγωνίου, μὲ κάποιον Γκανιάτσαν εἰς τὰ Ἰωάννινα καί, ἵνα ἀναφέρω παλαιότερον παράδειγμα ἐμφαῖνον ἐπέκτασιν τοῦ ἐθίμου καὶ εἰς τοὺς Ἀλβανούς, μὲ τὸν Ταχὴρ Ἀμπάζην, προσλαβόντα τὸ ἐπώνυμον Ἀμπάζης ἐκ τοῦ κυρίου του παρ' ᾧ ὑπηρετεῖ ἐν Τεπελενίῳ πρὸ τῆς προσλήψεώς του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ (Ἰω. Λαμπρίδου ὁ *Τεπελενλής Ἀλῆ Πασᾶς*, σελ. 34).

Ἀρχαιότερα μνεῖα τούτου τοῦ ἐθίμου γίνεται, καθ' ὅσον γνωρίζω, εἰς τὴν Ἀλεξιάδα (XV, II, 3) Ἀννης τῆς Κομνηνῆς, πληροφορούσης ὅτι τοῦ εὐγενοῦς

Στυπειώτου ένας ἀργυρώνητος δοῦλος Στυπειώτης ἀπεκαλεῖτο καὶ αὐτός, εἶχε προσλάβει δηλ. τὸ ἐπώνυμον τοῦ κυρίου του.

* *

ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΚΑΙ Ο ΑΡΧΙΓΑΛΛΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΛΗΣ

Εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Σιβύλλης τοῦ Th. Zielinski εἰς τὴν ἑλληνικὴν, εὐρύτατα παρ' ἡμῖν διαδοθεῖσαν, ἀναγινώσκονται εἰς τὸ V κεφάλαιον τὰ ἐπόμενα : «Ἡ μεγάλη αὐτὴ Μητέρα ἦταν ἓνα ἄμορφο εἶδωλο, ποὺ λατρευόταν ἀπὸ τοὺς *Γαλάτες*¹ εὐνούχους μὲ τὸν *Ἀρχιγαλάτη*¹ τοὺς ἐπικεφαλῆς» ἢ κατὰ τὸ ἀρχικὸν εἰς τὴν γαλλικὴν κείμενον *idole informe célébré par les Galles¹ châtres avec leur Archigalle¹ en tête*. Καὶ κατωτέρω γίνεται πάλιν λόγος περὶ ἱερατείου «τῶν *Γαλατῶν*, τῶν εὐνουχισμένων ἱερέων». Παραθέτω καὶ μίαν ἀκόμη φράσιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ *prêtres Galles* τῆς γαλλικῆς ἐκδόσεως ἔγινε *Γαλάτες ἱερεῖς* : «Ἄν, ἀντίθετα, ἀπέβλεπε στὸν αὐτοεunuχισμό τοῦ Ἄττιος γιὰ νὰ παρουσιάσῃ ὡς πρότυπο στοὺς *Γαλάτες ἱερεῖς*» κτλ., «*si au contraire il tenait à l'autocastration d'Attis comme prototype de celle des prêtres Galles . . .*» κτλ.

Ἀποκομίζει λοιπὸν ἐντεῦθεν ὁ ἀναγνώστης τῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν μεταφράσεως τῆς Σιβύλλης τὴν πεπλανημένην γνῶσιν, ἐὰν ἄλλοθεν (*Πολύβ.* 21. 67· 21. 37, 5· *Στράβ.* 13. 14· *Ἀρρ.* *Ἐπίκτ.* 2. 20, 17 κ. ἄ.) εἶναι ἄγνωστον εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα τῶν ἐν Φρυγίᾳ ἱερέων τῆς Μεγάλης Μητρός, ὅτι Γαλάται καὶ οὐχὶ Γάλλοι ἐλέγοντο οἱ ἱερεῖς τῆς, Ἀρχιγαλάτης δὲ καὶ οὐχὶ Ἀρχίγαλλος ὁ πρωθιερεὺς τῆς.

Ἐὰν τὸ ἐν λόγῳ σφάλμα δὲν ὀφείλεται εἰς διόρθωσιν χαλκευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ τυπογράφου, ὑποχρεούμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ μεταφραστής, ὅστις δὲν κατέχει παρ' ἡμῖν θέσιν ἀφανῆ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, εὗρεθεις ἐν ποιᾷ τινι μετεωρίᾳ πνεύματος, ἐξετόπισεν ἀπὸ τὴν ἐν Φρυγίᾳ ἔδραν τῶν τοὺς Γάλλους καὶ τὸν Ἀρχίγαλλον, ἀντ' αὐτῶν δὲ τῶν κατὰ τὸν Ἰουβενάλην *muliebria patientium* ἐγκατέστησεν ἐκεῖ τὸ ἀρειμάνιον κελτικὸν ἔθνος, τὸ κατὰ τὸν Γ' π.Χ. αἰῶνα μεταναστεῦσαν εἰς Φρυγίαν. Ὑποχρεούμεθα προσέτι καὶ εἰς παραδοχὴν τῆς ἀξιώσεως, ὅτι κατὰ πᾶσαν πρὸς τὰ ἀρχαῖα πράγματα ἐπαφὴν ἀπαραίτητος τυγχάνει καὶ ἀπαράβατος ὄρος ἢ εἰς τὰς πηγὰς προσφυγῇ — *ad fontes!* — διότι «τὸ πορίζομενον αἰεὶ ὑπεκρεῖ».

ΜΑΛΩΝΩ, οὐχὶ ΜΑΛΛΩΝΩ

Εἰς τὴν προτασσομένην τῆς Σιβύλλης τοῦ Th. Zielinski εἰσαγωγὴν τοῦ μεταφραστοῦ παρατίθεται ἐν μεταφράσει καὶ τὸ χωρίον 29c— 30a τῆς Πλάτωνος *Ἀπολογίας*, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀποσπῶ τὴν φράσιν : «*κι ἂν μοῦ φανῇ ὅτι δὲν κατέχει*

1) Ἰδική μου ἢ ὑπογράμμισις.

τὴν ἀρετὴν (. . . .) θὰ τὸν μαλλώσω», δηλ. μὲ δύο λ. Ἄλλὰ τὸ ῥῆμα *μαλώνω*, ὅταν γράφεται μὲ δύο λ (*μαλλώνω*), ἐπανερχεται εἰς τὴν ἔτυμολογίαν τοῦ Σάθα, ὅστις εἶχε συσχετίσει αὐτὸ πρὸς τὸ *μαλλός-μαλλιὰ* κατὰ παραβολὴν πρὸς τὸ ἐρίζω, περὶ τοῦ ὁποίου ἐσφαλμένως ἐφρόνει ὅτι παρήχθη ἐκ τοῦ ἔριον-ἔρια.

Ταύτην τὴν πεπλανημένην ἔτυμολογίαν τοῦ Σάθα, ἀνεσκεύασεν ἀπὸ τοῦ 1891 ὁ Γ. Χατζιδάκις εἰς τὴν Ἰθνην (βλ. καὶ ΜΝΕ, τόμ. Α, σελ. 140—142), συσχετίσας τὸ *μαλώνω* πρὸς τὸ *ὀμαλόω*. Ἄλλ' ἄς παραθέσω τὴν γνώμην του αὐταῖς λέξεσι τοῦ μεγάλου γλωσσολόγου: «ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἢ παραγωγὴ τοῦ *μαλώνω* ἐκ τοῦ *μαλλιὰ* δὲν φαίνεται ἀληθῆς· *μαλλώνω* ἐκ τοῦ *μαλλιὰ* θὰ ἐδήλου μᾶλλον ἢ ἐκβάλλω *μαλλιὰ* καὶ περαιτέρω ἐρίζω. Διὰ ταῦτα πάντα κατ' ἐμὴν γνώμην τὸ *μαλώνω* καὶ ἡ *μαλιὰ* παράγονται ἐκ τοῦ *ὀμαλόω*, *ὀμαλία* (*ὀμαλός*), ἀποβληθέντος τοῦ ἐν ἀρχῇ ο, ὅπως καὶ ἐν τῷ *μιλῶ*, *πίσω*, *μολογῶ*, *μένω* κλπ.» «. . . . ἐξενίκησε δέ», ὡς ἐπάγεται κατωτέρω, «ἢ κατὰ τὸν ὀμαλισμὸν, κατὰ τὴν ὀμαλίαν (ὅπως κεῖται ἐν πολλοῖς γλωσσαρίοις) συμβαίνουσα πολλάκις ἐπιπληξίς (πρβ. καὶ *νουθετῶ*), ἦτοι *μαλώνω* = διορθῶ, ἐπιτιμῶ, ἐπιπλήττω, καὶ ἐπὶ ἀμοιβαιότητος *μαλώνομεν* = ἐρίζομεν».

* * *

ΕΜΜΑΝΗΣ οὐχὶ ΦΡΕΝΗΡΗΣ

Ἡ ἔστιν ὅτε χρησιμοποίησις εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς λ. *φρενήρης* μὲ τὴν σημασίαν *ἐμμανῆς* ἐπέδωκε τόσον, ὥστε δυνατὸν νὰ συναντήσῃ τις αὐτὴν καὶ εἰς κείμενα κάτωθεν τῶν ὁποίων, πρὸς ἄκρον αἰφνιδιασμὸν τοῦ ἀναγνώστου, παρατίθεται πάντῃ ἀξιοσέβαστος ὑπογραφή.

Εἰς ἄρθρον περὶ τοῦ Παπαδιαμάντη, κατακεχωρισμένον εἰς τινὰ τῶν παρ' ἡμῖν Ἐγκυκλοπαιδείων, γράφεται ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ μεγάλου ἐκ Σκιάθου διηγηματογράφου ἀπέθανε *φρενήρης*. Ἄλλ' οὕτω δηλοῦται τὸ ἀντίθετον τοῦ γενομένου καὶ ἐκείνου ὅπερ ἠθέλησε νὰ εἴπῃ ὁ συντάκτης τοῦ ἄρθρου, τῆς λ. *φρενήρης* δηλούσης, ὡς γνωστὸν, τὸν ἀραρότα τὰς φρένας, τὸν ἀρτίφρονα.

Παραθέτω ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου (Γ' 25) τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Καμβύσου, ἐνθα καταφανὴς εἶναι ἡ ἀντίθεσις τοῦ *φρενήρης* πρὸς τὸ *ἐμμανῆς*; οἷα δὲ *ἐμμανῆς τε ἐὶν καὶ οὐ φρενήρης*». Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς Ἀλεξιάδος Ἀννης τῆς Κομνηνῆς, ἀναγνωσθείσης βεβαίως, ἔνεκα τῆς περὶ τὰ βυζαντινὰ ἀσχολήσεως, οὐχὶ ἀπαξ καὶ δις ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου, παραθέτω φράσεις τινάς: ὡς δὲ τοῦτο ἢ ἐντὸς οὔσα γυνὴ *φρενήρης* οὔσα καὶ σταθερὰ τὴν γνώμην . . . XII, 8, 3· *μεταπεμφάμενος τοίνυν ὁ βασιλεὺς τὸν Νεαπολίτην Μαρίνον καὶ τὸν ἐπ' ἀνδρεία περίκλυτον Φράγγον Ρογέρον, ἄνδρας φρενήρεις . . . XIII, 9, 1· ὁ δὲ φρενήρης ὢν καὶ ὀξὺς τὸ δέον συνιδεῖν . . . XIV, 1, 6.*

* * *

ΕΠΙΖΗΝ ΤΙΝΙ, οὐχὶ ΤΙΝΟΣ

Τὸ σύνθηες ἐκ τῆς δημοσιογραφίας σφάλμα νὰ συντάσσεται τὸ ἐπιζῆν μετὰ γενικῆς εἰσέφρησε καὶ εἰς τὸ ἐν λόγῳ περὶ τοῦ Παπαδιαμάντη ἄρθρον, ἐνθα γράφεται περὶ τῶν ἀδελφῶν του, ὅτι αὐταὶ ἐπέζησαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἄλλ' ἐδιδάχθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Κόντου εἰς τὴν σελίδα 313 τῶν Γλωσσικῶν του Παρατηρήσεων ὅτι τὸ ῥῆμα ἐπιζῆν συντάσσεται μετὰ δοτικῆς.

* * *

ΔΥΟ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

Α'

..... τίς δὲ πρὸς λόγῃν βλέπων
μάρτυς γένοιτ' ἂν ὅστις ἐστὶν ἀγαθός ;

Εὐρ. Ἦλ. 377 — 8

Εἰς τὸν IV τόμον τοῦ Εὐριπίδου τῆς Collection des Universités de France ἀναγινώσκω ἀποδοιδόμενους τούτους τοὺς στίχους ὡς ἐξῆς : Qui, voyant une lance, oserait temoigner que son porteur est brave ?

Ἦ λ. *λόγῃ* ὅμως λαμβανομένη ἐνταῦθα περιληπτικῶς, ὅπως πολλαχοῦ καὶ αἱ λ. *αἰχμῆ* (= σῶμα ἀνδρῶν φερόντων δόρυ), *ἀσπίς* (= ἀσπισταί, ὀπλίται), *δόρυ* (= ὀπλισμένον στράτευμα), σημαίνει σῶμα λογχοφόρων ἢ λογχήρεις ἄνδρας, ἵνα χρησιμοποίησω τὴν λέξιν ἀπὸ τὸν στίχον 1067 τῆς Ἰφιγενείας τῆς ἐν Αὐλίδι. Τὸ δὲ ὅστις ἐστὶν ἀγαθός, πλαγία ἐρώτησις, δίδει διαφορετικὸν νόημα ἀπὸ τὸ *que son porteur est brave* τῆς εἰς τὴν γαλλικὴν μεταφράσεως. Κατόπιν τούτων λοιπὸν ἢ πιστοτέρα ἢ μᾶλλον ἢ μόνη πιστὴ πρὸς τὸ ἀρχαῖον κείμενον ἀπόδοσις θὰ ἦτο : *ποιός, ὅταν βλέπῃ ἕνα σῶμα λογχοφόρων, θὰ μποροῦσε νὰ βεβαιώσῃ ποιός εἶναι ὁ γενναῖος ;*

Β'

οἱ τὸν σόν, ὄναξ, πατέρα ἔχειν ναῶν ἔδρας 290
ἐρρυσάμεσθα γῆς ἐν Ἑλλάδος μυχοῖς.
Ἰερὸς τ' ἄθραυστος Ταινάρου μένει λιμῆν
Μαλέας τ' ἄκροι κευθμῶνες ἢ τε Σουνίου
δίας Ἀθάνας σῶς ὑπάργυρος πέτρα
Γεραίστιαι τε καταφυγαί· τὰ θ' Ἑλλάδος 295
-δόσφορά γ' ὄνειδῃ — Φρυξὶν οὐκ ἐδώκαμεν.
Ἦν καὶ σὺ κοινοῖ· γῆς γὰρ Ἑλλάδος μυχοὺς
οἰκεῖς ὅπ' Αἴτην, τῇ πυρικαύστῳ πέτρα.

Εὐρ. Κύκλ. 290 — 298

Τὸ εἰς τὸν στ. 291 γῆς ἐν Ἑλλάδος μυχοῖς βλέπω εἰς δύο εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν μεταφράσεις νὰ ἀποδίδεται στὰ βάρη τῆς Ἑλλάδος. Ἐδῶ ὁμοῦ διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ γῆς ἐν Ἑλλάδος μυχοῖς δὲν σημαίνεται τὸ ἐσώτατον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐσοχαὶ τῆς θαλάσσης εἰς τὴν στερεάν, ὅ,τι σήμερον δηλοῦμεν διὰ τῆς λ. κόρφος : στοὺς θαλασσινοὺς κόρφους τῆς Ἑλλάδος, στοὺς κόρφους τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν. Ὅτι δὲ τοῦτο σημαίνεται ἐδῶ, ὑποδηλοῦται διὰ τῶν ἀκολουθούτων προσδιορισμῶν *Ταινάρου λιμῆν* 292, *Μαλέας κευθμῶνες* 293, *Γεραίστιοι καταφυγαὶ* 295, οἵτινες ἔργον ἐπεξηγήσεως ἀσκοῦντες τοῦ γῆς ἐν Ἑλλάδος μυχοῖς ἐντοπίζουσι εἰς τὰ ἑλληνικὰ παράλια τὸ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον. Ὑπῆρχον δὲ πλησίον τούτων τῶν μυχῶν ἱερὰ τοῦ θαλασσίου θεοῦ, μαρτυρούμενα ὑπὸ τοῦ Πανυσανίου μὲν ἐπὶ τοῦ *Ταινάρου* ¹ (3. 25, 4) καὶ τῆς *Μαλέας* (3. 21, 1), ὑπὸ σφροζομένων δὲ καταλοίπων ναοῦ ἐπὶ τοῦ *Σουνίου* ² καὶ ἐν *Γεραίστῳ*, ἔνθα τὴν λατρείαν τοῦ βεβαιοῦ καὶ ὁ ἐκ τῶν Ἀριστοφάνους *Ἰππέων* 561 στίχος ὦ *Γεραίστιε παῖ Κρόνου*.

Συνηγορεῖ δὲ ὑπὲρ τῆς ἐν λόγῳ σημασίας τῆς λ. *μυχός* καὶ τὸ κατωτέρω πρὸς τὸν Κύκλωπα λεγόμενον γῆς γὰρ Ἑλλάδος *μυχοῦς* | *οἰκεῖς* ὑπ' *Αἴττη*, ἔνθα τὸ *μυχοῦς* δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δηλοῖ τὸ ἐσώτατον τῆς *Σικελίας*, ἀλλὰ μίαν εἰς αὐτὴν θαλασσίαν ἐσοχὴν, ἓνα κόρφο, ἀφοῦ, ὡς καὶ ἐκ τοῦ Ὀμήρου γνωρίζομεν, παράλιον ἦτο τὸ ἐνδιαίτημα τοῦ Κύκλωπος : *Κάθεσαι σὲ κόρφο τόπου ἑλληνικοῦ* *στὰ ριζὰ τῆς Αἴττης*.

1) Πρβλ. καὶ Ἀριστοφ. *Ἀχαρνέας* 522 : *Ποσειδῶν οὐπὶ Ταινάρῳ θεός*.

2) Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ *Ἰππέας* 250—251 : *δεῦρ' ἔλθ' ἐς χορόν, ὃ χρουστορίαν*, | ὢ *δελφίνων μεδέων Σουνιάρατε*.